

BÖLGESEL KALKINMA VE YATIRIM TEŞVİKLERİ: TOKAT İLİNDE BİR UYGULAMA

Rüştü YAYAR*

Yusuf DEMİR**

ÖZ

Teşvikler, genel ekonomi politikasının en önemli uygulama araçlarından biri olup ekonomik birimleri belirli davranışlara yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede yatırım teşvikleri toplam yatırım hacminin artırılarak üretimin ve istihdamın artırılması, sektörel gelişimin sağlanması, geri kalmış bölgelerin geliştirilmesi gibi amaçlarla gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde sıkça kullanılmaktadır. Türkiye’de de ekonomik gelişmeyi hızlandırmak amacıyla bazı faaliyetler teşvik edilmektedir. Özellikle bölgeler arası sosyo-ekonomik gelişmişlik farklarının oldukça önemli boyutlara vardığı ülkemizde, sektör bazında öngörülen genel teşviklere ek olarak, bazı yöreler için teşvik tedbirleri daha avantajlı hale getirilmiştir. Bu çalışmanın amacı; Tokat’ta çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren firmaların yatırım teşviklerinden yararlanma durumunu analiz etmektir. Bu çalışmada önce bölgesel kalkınma açısından teşvikler hakkında bilgi verilmiş daha sonra, Tokat ilindeki uygulama için anketlerden elde edilen bulgular istatistiki analize tabi tutulmuştur. Yatırım teşviklerinden yararlanma ile firmanın hukuki şekli, faaliyet süresi esnaf odasına kayıtlı olması arasındaki ilişkiler istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Yöneticinin yaşı, eğitimi, cinsiyeti ve firmanın ihracat yapmasının teşviklerden yararlanmayı etkilemediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kavramlar: Teşvikler, Yatırım Teşvikleri, Bölgesel Kalkınma, Tokat.

REGIONAL DEVELOPMENT AND INVESTMENT INCENTIVES: AN APPLICATION IN TOKAT

ABSTRACT

Incentives, which are among the most important application tools of general economic policy, aim at guiding the economic units to particular behaviors. In this context, for the purposes such as increasing the production and employment through raising investment volume, ensuring sectoral development, developing less developed regions etc., investment incentives are frequently used not only in developing but also developed countries. Also in Turkey, some activities in order to accelerate economic development are encouraged. Especially socio-economic development disparities between regions of the country are very important to our size, sector basis, as prescribed in addition to the general incentives, incentive measures for some regions are more advantageous to make. The aim of this study is to analyze the status of the firms that benefit from investment incentives operating in various sectors in Tokat. In this paper, first, in terms of regional development, by providing information about incentives to an application in Tokat and then, findings derived from surveys have evaluated by statistical analysis. The relationships between legal structure of the firm, its operating period and being registered to the chambers of craftsmen were found as statistically significant. It has been determined that the age, education, gender and exportation of the firm do not affect benefiting from incentives.

Keywords: Incentives, Investment Incentives, Regional Development, Tokat.

* Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü.

** Arş. Gör., Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü.

Makalenin kabul tarihi: Eylül 2012.

GİRİŞ

Kısa dönemde değişebilen, esnek, çok amaçlı ve çok araçlı bir teşvik sistemi, küreselleşme ile birbirlerine bağımlı hale gelen ülkeler için dengeli gelişmenin sağlanabilmesi açısından çok önemlidir. Bölgeler arası sosyo-ekonomik gelişmişlik farklarının oldukça önemli boyutlara vardığı ülkemizde de planlı dönemin başından günümüze, ekonomik gelişmeyi hızlandırmak amacıyla bazı faaliyet alanları teşvik edilmektedir. Hali hazırdaki teşvik sistemi bölgesel önceliklere dayandırılmakla birlikte, eğitim, sağlık ve alt yapı yatırımları gibi sosyal amaçlı yatırımları da destekleyebilecek biçimde sektörel ayrıma tabi tutulmaktadır. Bu amaçla geliştirilen ve özel önem taşıyan sektör tanımı dışında herhangi bir sektöre ayrıcalıklı destek sağlanmamaktadır. Destek sisteminde özel kesime kaynak aktarımı niteliği taşıyan ve kamuoyunda tepki yaratan nakit destekler yürürlükten kaldırılmış, yerine piyasa mekanizmasına göre belirlenen tüm yatırım konularının vergi muafiyet ve istisnaları yolu ile desteklendiği bir sisteme geçilmiştir.

Bu çalışmanın amacı; Tokat'ta çeşitli sektörlerde (gıda, kimya, tekstil, madencilik-mermer ve orman ürünleri) faaliyet gösteren firmaların yatırım teşviklerinden yararlanma durumunu analiz etmektir. İstatistiklere göre hali hazırda Tokat'ta faaliyet gösteren ticaret siciline kayıtlı 259 firmadan 110'u gayeli örnekleme metodu ile örneklem olarak seçilmiştir. Başlangıçta tam sayım yapılması düşünülmüş ancak bazı firma yöneticilerinin bilgi vermek istememeleri yüzünden örnekleme yapılmıştır. Bu firmaların, yatırım teşvik uygulamalarından yararlanma durumları, hukuki biçimleri, firma faaliyet süreleri, çalışan sayıları ile teşviklerden yararlanmaları arasında bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmıştır. Bununla birlikte yine firmaların kuruluş yerini seçerken göz önünde tuttuğu unsurlar ve bu unsurlar arasında teşviklerin ne kadar etkili olduğuna yönelik sorular sorulmuş ve sonuçlar analiz edilmiştir. Konunun önemi bölgesel kalkınma açısından yatırım teşviklerinin durumunu Tokat'ta gözler önüne serdiğinden yadsınamaz. Tokat'ın sosyal ve ekonomik göstergelerini sadece bu il bazında değil, hem Türkiye verileri hem de TR83 bölgesinin oluşturduğu Samsun, Amasya, Çorum illerinin verileri ile beraber vererek karşılaştırma yapma olanağı elde edilmiştir.

Çalışma planında; ilk önce teşviklerin tanımı, amacı, türleri belirtilmiş ardından bölgesel kalkınma açısından teşviklere değinilmiş, akabinde Tokat ili hakkında öz bir bilgi verilerek, ilin bugüne kadar aldığı kamu yatırımları, ihracat ve ithalat rakamları, yatırım teşvikleri tablolar halinde belirtilmeye çalışılmıştır. Son bölümde ise yapılan anket çalışmasının sonuçları ortaya konmuş ve bu sonuçlara ilişkin analiz ve yorumlamalar yapılmıştır.

Bu çalışmayla il bazındaki etkileri ortaya konmaya çalışılan teşvikler, diğer kamusal politikalardan farklı olarak ekonomiye doğrudan aktarılabilmekte ve kısa sürede sonuç vermektedir. Hızlı tepki alma imkânı, teşvik uygulamalarının oldukça geniş bir alanda kullanılmasını sağlamaktadır. Türkiye'de özellikle sektör bazında öngörülen genel teşviklere ek olarak, bazı yöreler için teşvik

tedbirleri daha avantajlı hale getirilmiş, söz konusu alanlara yönelik uluslararası anlaşmalar ve yıllık programlara uygun sistemler geliştirilmiştir (Üzümcü, Doğan, 2001: 299–300).

I. TEŞVİKLER: TANIMI, AMACI VE TÜRLERİ

Günlük hayatta sıklıkla karşılaştığımız yatırım kavramı iktisat biliminde, bir ekonomide belirli bir dönemde mevcut sermaye malları ve teçhizatına yapılan net ilaveler olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal nitelikli kaynakların devlet eliyle öngörülen yatırım hedefleri doğrultusunda, belirlenen sektör veya kesimlere net transferi şeklinde genel tanımları yapılan teşvikler de, ülkelerin refah düzeyini yükseltmek amacıyla kaynakların belirlenen stratejilerle verimli alanlara yönlendirilmesini sağlamak için kullanılan politik yöntemlerdendir.

Başka bir ifadeyle “teşvik” kavramı iktisat literatüründe, “belirli ekonomik faaliyetlerin diğerlerine oranla daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacı ile kamu tarafından çeşitli yöntemlerle verilen maddi ve/veya gayri maddi destek, yardım ve özendirme” olarak tanımlanmaktadır (Çiloğlu, 1997: 1). OECD tarafından yapılan tanıma göre de, teşvik, bir yatırımın maliyetini veya potansiyel karını etkileyerek veya yatırımla ilgili risklerini değiştirerek yatırımın büyüklüğü, bölgesi ve sektörünü etkilemek için hazırlanan hükümet önlemleridir (Duran, 2003: 6). Yine başka bir tanımlamada teşvik genel olarak, belirli ekonomik faaliyetlerin diğerlerine oranla daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla, kamu tarafından çeşitli yöntemlerle verilen maddi ve/veya gayri maddi destek, yardım ve özendirme olarak tanımlanır (Serdengeçti, 2000: 93).

Yapılan tanımlar çeşitli olsa da, teşvik uygulamalarıyla temel olarak, kaynakların ülke ya da bölge ekonomisi açısından daha verimli ve faydalı olduğu kabul edilen alanlara yönlendirilmesi amaçlanmaktadır. Teşvikler, son yıllarda gerileyen sektörlerin rekabetçi yapılarını tekrar kazanmalarında, konjonktürel dalgalanmaların etkilerini gidermede ve gelişmekte olan ülkelerde sanayileşme stratejisinin bir parçası olarak yatırım ve ihracatın özendirilmesinde sıkça kullanılmaktadır. Ayrıca, geri kalmış yörelerdeki ekonomik dengesizliğin giderilmesi ve gelir dağılımının düzeltilmesi amacıyla da başvurulan ekonomi politikası araçlarıdır. Teşvik uygulamalarında dikkat edilmesi gereken başlıca konu, teşvikler ile ulaşılmak istenen hedeflerin neler olduğu, hedeflere ulaşmak için ne gibi destek ve ödünlerin verileceği ve tüm bunların sağlıklı biçimde denetimidir (Gülmez, Yalman, 2010: 237).

Teşvikler ya da devlet yardımları, vergi muafiyet ve istisnaları, düşük faizli kredi ya da hibe yardımları şeklinde olabilecekleri gibi enerji indirimleri, arsa tahsis ve finansman kolaylıkları sağlayan bazı yöntemlerden de oluşabilmektedir. Uygulamada genellikle yukarıda sayılan teşvik araçlarından biri ya da birkaçı bir arada kullanılmaktadır. Teşviklerin diğer kamusal politikalardan farkı ya da avantajı ise ekonomiye doğrudan enjekte edilmesidir. Bu nedenle uygulamaların etkisi daha kısa sürede ortaya çıkabilmektedir. Hızlı tepki alma

imkânı, uygulamalarının oldukça geniş bir alanda kullanılmasını sağlamaktadır (Çiloğlu, 2000: 29). Yatırım teşviklerinin çeşitli fonksiyonları vardır (Öğüt, Barbaros, 2003: 12):

- Yerli firmaların işletilmesini ya da yeniden yapılanmasını desteklemek,
- Yeni teknolojiler sunmak,
- Az gelişmiş bölgeler için üretim araçları ve kaynakları harekete geçirmek,
- İstihdamı düzenlemek ve korumak,
- Yeni yatırımları desteklemektir.

Bir teşvik sistemi, seçilmiş endüstrinin kurulması, korunması ve piyasayla uyumu gibi değişik safhalarda etkili olabilir. Esnek bir teşvik sistemi, yerli endüstrinin uluslararası piyasaya uyumlaştırılmasında etkili olabilir. Yatırım teşviklerini diğer desteklerden ayıran en önemli özellik, seçicilik özelliğidir. Seçicilik, yatırımın yapısına göre (sektörel), yatırımın yerine göre (bölgesel) ve endüstriye göre (endüstri ölçeği) gerçekleşir (Öğüt, Barbaros, 2003: 12).

II. TEŞVİK KAVRAMI VE BÖLGESEL KALKINMA

Günümüzde, bölgesel dengesizlikleri azaltmak amacıyla devletin politika üretmesi ve çözüm araması hemen her ülkede kaçınılmaz olmakta, ulusal ve uluslararası ekonomik gelişme kuruluşları bu müdahale biçimine ilişkin öneriler ve politikalar geliştirmektedir. Kamu sektörü açısından dengeli bir bölgesel gelişmeden amaç, üretim ve hizmet yatırımlarının dağılımını en iyi yansıtan bir yerleşme sisteminin kurulması olmalıdır. Ayrıca, bu tür bir mekânsal dağılım deseni; nüfus ve gelirin dengeli dağılımı kadar, kaynakların sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla dengeli kullanımına da en iyi zemini hazırlamaktadır. Böylece, ihtiyaçlar ile kaynaklar arasında uzun süreli denge kurulması olarak da nitelendirebilen istikrarlı kalkınma, ulusal boyutun yanı sıra bölgesel düzeyde de önem kazanmaktadır (DPT, 2003: 10).

Bölgesel kalkınmanın sağlanması açısından çok çeşitli teşvikler uygulanmaktadır. Bunlar yatırım indirimi, ekonomik amaçlı vergi resim harç istisnası, gümrük muafiyeti, KDV desteği, teşvik kredileri, teşvik primi, arsa tahsis, ücret gelirlerinin vergilendirilmesinde özel indirim oranlarının artırılması, elektrik enerjisi sübvansiyonu vb. uygulamalardır. Tutarlı bir bölgesel kalkınma politikasına dayanan etkin bir teşvik sistemi bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda teşvik sisteminde hangi bölgenin ve hangi sektörün ne kadar teşvik aldığı iyi analiz edilmelidir. Belirli bölge ve sektörlerin aldığı teşvik önceliği belirli hesaplara ve planlara dayanmalı, belirli grup ve kişilerin politik gücüne göre oluşturulmamalıdır. Özellikle geri kalmış bölgelerdeki yatırımların canlandırılması için öncelikle bölgedeki girişimcilerin çeşitli teşvik tedbirleri ile yatırıma özendirilmesi gerekmektedir (Öztürk, Uzun, 2010: 104-105).

Geri kalmış bölgelerin kalkındırılması önemli ölçüde bir “yatırım yapma” konusu olduğundan, kamu sektörü bizzat yatırım yaparak doğrudan ya da devlet yardımları gibi dolaylı politikalarla bu sürece girmektedir. Bölgesel gelişme politikalarının iktisadi boyutları yanında, büyük ölçüde sosyal bir yönünün de olması, kamunun bu politikaları yönlendirmesinin temel nedenidir. Nitekim dengesizlikleri azaltma doğrultusunda kamu sektörü, yalnızca iktisadi rasyonellerle değil, aynı zamanda toplumsal rasyonellerle de kaynak dağılımına yeniden yön verme ihtiyacı duymaktadır. Bu amaçla özel sektör yatırımlarını teşvik etmektedir (DPT, 2003: 11).

Kamu harcamaları politikası içinde teşviklerin payı ve rolü oldukça büyük olduğu için, bu politika aracının neden ve nasıl kullanıldığı önem taşımaktadır. Teşvikler ülke içindeki kaynak tahsis kararlarını, gelir dağılımını ve harcamaların verimliliğini etkilemektedir. Ayrıca ekonomik yapının esnekliğini azaltmakta, uluslararası uyum sürecinden bakıldığında ise rekabetçiliği etkileyerek uluslararası kaynak dağılımında bozulmaya neden olmaktadır (Küçükler, 2000: 133). Kamu tarafından sağlanan teşviklerin temelinde kaynakların ülke ekonomisi açısından daha yararlı olduğu alanlara yönlendirilmesi olduğu gerçeği bulunmaktadır. Teşvikler, bölgelerarası dengesizlikleri gidermek, sermayeyi tabana yaymak, istihdamı arttırmak, katma değeri yüksek ileri ve uygun teknolojilerin kullanılmasını sağlamak ve uluslararası rekabet gücünü arttırmak amacıyla uluslararası yükümlülüklerin de dikkate alınması koşulu ile yatırımların kamu tarafından desteklenmesi olarak ele alınabilmektedir.

Teşvik politikaları her ülke ve/veya her bölge için farklı özellikler ve sonuçlar taşır. Örneğin, Güneydoğu Asya ülkeleri yatırım mallarının maliyetlerini azaltmak ve dış dünyaya uyumu sağlamak amacıyla, dış ticaret sektöründe ticareti özendirici teşvikler uygulanmıştır. Böylece artan ihracatta ortaya çıkan fazlalığı yeni yatırımlara, üretim ve verimliliğe yönlendirmişlerdir (Öğüt, Barbaros, 13: 2003). Benzer şekilde, gerek refah düzeyinin yükseltilmesi gerekse bölgeler arası dengesizliğin giderilmesi amacıyla uygulanan ekonomik politika araçları içerisinde yer alan teşvikler ile yatırımcıların katlanacağı yatırım maliyetlerinin düşürülmesi, yatırımdan elde edeceği karlılığın artırılması, yatırımın daha cazip olduğu bir ortam yaratılması hedeflenmektedir. Böylelikle devlet kendi imkânları ile yapamadığı birçok yatırımı özel sektör imkânları ile ihtiyaç duyulan bölgelere yapılmasını sağlamaktadır.

Teşvik sistemi ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre farklı biçimlerde uygulansa da, bölgesel dengesizliği doğrudan etkileyen bir konudur. Ekonomik faaliyetlerin her şeyden önce bir takım teşvik tedbirleriyle (mali ve vergisel avantajlar) belirli yörelere yönelmesini sağlamak ve bölgesel kalkınma için gerekli devlet yatırımlarının gerçekleştirilmesi, bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik araçlardan en önemlileridir (Dinler, 1998: 283).

Dengeli bir bölgesel gelişmeden amaç üretim ve hizmet yatırımlarının dağılımını en iyi yansıtan bir yerleşim sisteminin kurulması olup, bu tür mekânsal

dağılım deseni, nüfus ve gelirin dengeli dağılımı kadar, kaynakların sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla dengeli kullanımına da en iyi zemini hazırlamaktadır. İhtiyaçlar ile kaynaklar arasında uzun süreli denge kurulması olarak nitelendirilen istikrarlı kalkınma, ulusal boyutun yanı sıra bölgesel düzeyde de önem kazanmaktadır. Bölgesel gelişme olgusu temelde kamu düzenleyiciliğinin esasına bağlı olmakla beraber başarının derecesinde ve gelişmenin sürekliliğinde, piyasa güçlerinin karar verme süreçleri de önemli rol oynamaktadır. Bölgesel gelişme kamu ve özel sektörün birlikteliği ve etkinliği ölçüsünde başarılı olmaktadır (Öztürk, Uzun, 2010: 107).

III. BÖLGESEL KALKINMA VE TR83

Devlet, üretimi ve istihdam kapasitesini artırmak ve adil bir gelir dağılımı sağlamak amacıyla, üretim faktörlerinin en uygun dağılımını sağlamaya çalışmakta ve bunun için bazı bölge ve sanayi kollarına öncelik tanımaktadır. Bu bağlamda geri kalmış bölgelere sağlanan teşviklerin avantajları arttırılmakta ve böylece teşvik almış olan geri kalmış bölgeler, yatırımlar için diğer bölgelerden daha cazip hale gelmektedir (Leblebici, 2002: 5).

Sağlanan bu teşviklere rağmen, bölgesel dengesizlikleri gidermek amacıyla devlet tarafından aktarılan kaynakların her zaman verimli kullanıldığı ve geri kalmış bölgelerde yeterli bir ekonomik canlılık kazandırdığını söylemek olası değildir. Çeşitli teşvik tedbirleri uygulanmış olmasına rağmen, özel sektör yatırımlarının yeterli düzeyde bölge ekonomisine kazandırılması mümkün olmamaktadır. Bunda teşviklerdeki plansızlık, bürokratik karmaşıklık ve etkin kontrol mekanizmasının kurulamamış olması, teşvik yolsuzlukları ve teşviklerin zamanında verilmemesi önemli rol oynamaktadır (Söylemez, 1997: 6–8).

Esasen bölgesel kalkınma stratejilerinde esas olan altyapı sorunlarının çözülmesidir. Aksi halde bu sorunların yarattığı haksız rekabetin giderilmesi için sürekli devlet yardımlarının kullanılması kamu kaynağının israfı ve özel kesimde de üretim faaliyetlerinde verimsizliği getirecektir. Şöyle ki, geri kalmış yörelerde yatırım ve işletme faaliyetlerinin yürütülmesinde ortaya çıkan sorunların teşvikler ile giderilmesi durumunda verilen destekler sayesinde bölgeye yatırımların çekilmesi sağlansa dahi bu yatırımların ayakta kalması sürekli yardıma gereksinim yaratmaktadır.

Türkiye’de iller, sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyeleri dikkate alınarak gruplandırılmış ve teşvikler açısından, teşviklerde öncelikli yöreler bakımından dört bölge oluşturulmuştur. Kuruluş yeri üstünlükleri, ulaşım, yerel girişim ruhu, teknolojik gelişme ve buluşların mekânsal dağılımı bölgeler arasında karşılaştırmalı üstünlük yaratarak bölgesel gelişmede farklılıkların yaşanmasında önemli rol oynamaktadır. Yeni teşvik sistemiyle bölgelerin gelişmişlik seviyelerine göre teşvik yoğunlukları farklılaştırılmıştır. Desteklenecek sektörler, bölgelerin potansiyelleri ve ekonomik ölçek büyüklükleri dikkate alınarak tespit edilmiştir. 15.06.2012 tarih ve 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile

yürürlüğe giren yeni teşvik sistemi 4 farklı uygulamadan oluşmaktadır (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2012). Yeni teşvik uygulamaları kapsamında sağlanacak destek unsurlarıyla birlikte, bölge sınıflandırması da değişikliğe uğramıştır. Bu değişiklikler Ekler bölümünde sunulmuştur.

Türkiye İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasına (Türkiye İBBS) göre Tokat TR83 Bölgesi'nde yer almaktadır. Türkiye'deki 81 ilin bölge sınıflandırması Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Bölge Sınıflandırması

1. Bölge	2. Bölge
TR10 (İstanbul) TR21 (Tekirdağ, Edine, Kırklareli) TR31 (İzmir) TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik) TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) TR51 (Ankara)	TR22 (Balıkesir, Çanakkale) TR32 (Aydın, Denizli, Muğla) TR61 (Antalya, Isparta, Burdur) TR62 (Adana, Mersin)
3. Bölge	4. Bölge
TR33 (Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak) TR52 (Konya, Karaman) TR63 (Hatay, K. Maraş, Osmaniye) TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir) TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat) TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın) TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya) TR81 (G. Antep, Adıyaman, Kilis)	TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop) TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane) TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) TRA2 (Ağrı, Kars, Ardahan, Iğdır) TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli) TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) TRC2 (Ş. Urfa, Diyarbakır) TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Sınıflama Sunucusu, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/DIESS/>, (Erişim Tarihi: 18.03.2012).

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından 2003 yılında yapılan İllerin ve Bölgelerin Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması Raporuna göre, yirmi altı Düzey 2 İBBS (İstatistiksel Bölge Birimleri Sınıflaması) içinde Samsun-Tokat-Çorum-Amasya İllerinden oluşan TR83 Bölgesi, sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması bakımından 18. sırada bulunmaktadır. İllerin sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması bakımından ise, 81 il arasında 61. sırada yer alan Tokat; Avrupa'yı Asya'ya bağlayan ticari yollar üzerinde bulunması nedeniyle tarihi boyunca önemli bir ticaret merkezi olmuştur. Çok eski ve köklü bir tarihi geçmişe sahip olan il, Türkiye'deki gelişmelere paralel olarak son yıllarda üretim, istihdam ve ihracat seferberliği kapsamında sanayi yatırımlarında bir atılım gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin ilk şeker fabrikalarından olan Turhal Şeker (ve makine) Fabrikası'nın 1930'lu yıllarda kurulmasıyla birlikte, ilk sanayi kuruluşu ile tanışan Tokat'ta ilk sanayileşme hamlesi kamu eliyle başlatılmıştır. Ancak 1960'lı yıllarda yapılan Almus Barajı ve Hidroelektrik Santralleri ile 1983 yılın-

da faaliyete geçen Sigara Fabrikası ve özel sektöre ait birkaç küçük işletme dışında, sanayide herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir. 1985 yılından sonra uygulanan teşvik tedbirleri ile Tokat'ta tuğla-kiremit sanayi, un-yem sanayi, parke-kereste sanayi ve tarım makineleri imalatı gibi tarım ve toprağa dayalı yatırımlarda artış olmuş ve yavaş yavaş sanayinin ağırlığı hissedilmeye başlanmıştır.

Bu güne gelindiğinde ise; Tokat ekonomik potansiyeli ve bu potansiyeli değerlendiren ekonomik sektörlerdeki faaliyetler itibariyle, Türkiye'deki birçok ile göre daha şanslı ve avantajlı duruma gelmiş olup, emeğe dayalı imalathanelerden modern, ileri teknolojiye sahip imalat sanayi yatırımlarına doğru geçiş yaşamıştır. Tokat'ın ekonomik yapısında sanayi, tarım, hayvancılık sektörü önemli rol oynamaktadır. Başta gıda sanayi olmak üzere, taş ve toprağa dayalı sanayi, orman ürünleri sanayi ve son yıllarda tekstil dokuma ve hazır giyim sektörü, Tokat ekonomisinin bel kemiğini oluşturmaktadır. Şeker pancarı, tütün, yaş sebze ve meyve ile diğer endüstriyel tarım ürünleri, buğday ve diğer tahıl ürünleri, ilimizde bulunan kamu ve özel sektör kuruluşlarında değerlendirilmektedir. Aşağıda Tokat'ın sosyo ekonomik yapısı, çeşitli göstergeler ışığında bölgedeki komşuları ile karşılaştırılarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

TR83 Bölgesi illeri ile üç büyük ildeki istihdam, işsizlik ve işgücüne katılım oranları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: İl Bazında Temel İşgücü Göstergeleri (2009) (%)

Bölge Adı	İşgücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı
İstanbul	46,7	16,8	38,8
İzmir	46,6	16,2	39
Ankara	44,9	13,6	38,8
Samsun	55,6	7,3	51,6
Tokat	53,5	5,9	50,4
Çorum	56,1	6,3	52,5
Amasya	56,2	6,9	52,4

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Sınıflama Sunucusu, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/DIESS/>, (Erişim Tarihi: 18.03.2012).

2009 Hane halkı İşgücü Araştırması yıllık sonuçlarına göre; Türkiye genelinde işgücünün önemli bir göstergesi olan işgücüne katılma oranı, % 47,9'dur. Tokat İli'nde işgücüne katılma oranı ise Türkiye ortalamasının üzerinde olup %53,5'tir. İstihdam oranı Türkiye genelinde % 41,2'dir. Tokat İli'nde istihdam oranı Türkiye ortalamasının üzerinde olup %50,4'tür. İşsizlik oranı ise Türkiye genelinde % 14 olarak saptanmıştır. Tokat İli'nde işsizlik oranı %5,9'dur.

TR83 Bölgesi illeri arasındaki işyeri sayısı ve istihdam sayısındaki farklılıkların anlaşılabilmesi için Tablo 3 oluşturulmuştur. İmalat sanayi işyeri sayısı bakımından Samsun (85) ilk sırada, Çorum (82) ise ikinci sırada yer almaktadır. İmalat sanayiinde çalışanlar açısından incelendiğinde Samsun 6760 çalışan ile

ilk sırada yer alırken Tokat ve Çorum illerinde çalışan sayılarının birbirlerine yakın olduğu görülmektedir. Tokat ili imalat sanayiinde çalışanların Türkiye toplamı içerisindeki oranı oldukça düşük (%0,40) gerçekleşmiştir. TR83 bölgesindeki tüm iller dikkate alındığında bile, bölgede çalışanların oranı oldukça düşük kalmaktadır.

Tablo 3: İmalat Sanayi İşyeri Sayısı, İstihdam (2001)

	İşyeri Sayısı	Çalışanların Yıllık Ortalama Sayısı	Çalışanların Yıllık Ortalama Sayısının Türkiye İçindeki Payı (%)
Samsun	85	6.760	0,62
Tokat	34	4.364	0,40
Çorum	82	4.442	0,41
Amasya	22	1.807	0,17
TÜRKİYE	11.293	1.093.193	100,00

Kaynak: TÜİK, İmalat Sanayi İstatistikleri, 2001, <http://www.tuik.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 18.03.2012).

Çalışan kesim olarak 15 yaş ve üzeri kesimde 2009 yılında yapılan değerlendirmede ülke genelindeki 21.277.000 adet iş yeri veya işletmenin sırasıyla % 28'inin hizmet, %25,2'sinin sanayi, % 24,7'sinin tarım ve %21,3'ünün ticaret sektöründe istihdam edildiği belirlenmiştir. TR83 Bölgesinde istihdamın %51,6 gibi büyük bir oranı tarım sektöründe gerçekleşmiştir. Bu değer ülke ortalamasının (%24,7) oldukça üzerindedir. Dağılımı sırasıyla % 21,9 oranında hizmet sektörü, %13,7 oranında ticaret ve %12,8 oranında da sanayi sektörünün izlediği görülmüştür.

Tablo 4'te 2009 yılı için Türkiye geneli ve TR83 Bölgesi illerinde toplam ve iş kollarına göre girişim sayıları verilmiştir.

Tablo 4: İş Kollarına Göre Girişim Sayıları (2009)

	TÜRKİYE	SAMSUN	TOKAT	ÇORUM	AMASYA
Toplam	3.225.462	47.115	20.292	20.435	12.523
Madencilik ve taş ocaklığı	5.684	43	29	36	25
İmalat	405.873	5.304	2.169	2.536	1.196
Elektrik, gaz ve su	1867	6	9	12	15
İnşaat	165.887	1.952	606	1.000	343
Toptan ve perakende ticaret	1.281.315	20.565	9.068	8.853	5.373
Oteller ve lokantalar	261.867	3.878	1.656	1.444	982
Ulaştırma depolama ve haberleşme	559.157	8.591	4.056	3.839	2.842
Mali aracı kuruluşların faaliyetleri	51.142	531	220	181	186
Gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri	219.327	2.256	886	1.056	452
Eğitim	12.957	172	72	76	51
Sağlık işleri ve sosyal hizmetler	45.819	702	260	229	168
Diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmetler	214.567	3.115	1.261	1.173	890

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Sınıflama Sunucusu, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/DIESS/> (Erişim Tarihi: 18.03.2012).

Ülke genelinde ve TR83 Bölgesi illerinde iş kollarına göre girişim sayıları açısından yapılan değerlendirmede sıralamanın değişmediği, en büyük oranda %39,7 ile toptan ve perakende ticaret sektörünün yer aldığı görülmektedir. Bunu sırasıyla % 17,3 pay ile ulaştırma depolama ve haberleşme, %12,3 ile imalat, %8,1 ile otel-lokanta, %6,7 ile gayrimenkul, %5 ile inşaat, %1,5 ve daha düşük oranlarda mali aracı kuruluş faaliyetleri, sağlık ve sosyal hizmetler, eğitim, mendencilik ve taş ocaklığı sektörleri izlemektedir.

Benzer şekilde TÜİK verileri ışığında nüfus istatistiklerine bakıldığında; 2000 yılında yaklaşık 830 bin olan Tokat ilinin nüfusu, 2009 yılında yaklaşık iki yüz binlik bir azalışla 625 bin olarak ölçülmüştür. Bu azalışta şüphesiz en önemli faktör ilin vermiş olduğu göçlerdir. Benzer bir azalma TR83 (Tokat, Amasya, Samsun, Çorum) bölgesinde meydana gelmiştir. 2000 yılında yaklaşık 3 milyon olan bölgenin nüfusu 2009 yılında yaklaşık 2 milyon 740 bin düzeyine gerilemiştir. Türkiye nüfusu ise; 2000 yılında yaklaşık 67 milyon 800 bin iken, 2009 yılında yaklaşık 72,5 milyon olmuştur. Yine TÜİK verilerine göre 1980 yılında kentleşme oranları yüzde olarak sırasıyla Tokat, TR83 ve Türkiye için, 32,1, 33,0, 43,9 iken; 1990 yılında, 36,2, 53,0, 43,9, 2000 yılında 48,5, 51,5, 64,9, 2009 yılında 57,1, 62,6, 75,5 olmuştur. 2001 TÜİK verilerine göre ilde kişi başına düşen GSYİH 1.370 ABD Doları ile hem bölgedeki hem de Türkiye'deki kişi başına düşen gelirden daha düşüktür. Aynı yılda kişi başına düşen gelir TR83 bölgesinde 1.559, Türkiye'de ise 2.146 ABD Doları şeklinde olmuştur. 2008 ve 2009 yıllarındaki işsizlik oranları Tokat'ta her iki yılda % 5,9 iken, TR83 bölgesinde 2008 yılında % 7,4, 2009 yılında ise % 6,9 olmuştur. Türkiye'de ise 2008 yılında % 11, 2009 yılında da % 14 olmuştur.

Özel kesim yatırımları için yatırım teşvikleri önemli bir gösterge olarak görülebilir. 2010 yılı verilerine göre Türkiye'deki yatırım teşvik belge sayısı 2.437 ve miktarı 27 milyar TL'dir. Muhtelif illerle ilgili yatırımlar çıkarıldığında Bölgede verilen yatırım teşvikleri Türkiye'nin yaklaşık yüzde ikisini oluşturmaktadır. Bölgede bu teşviklerden en fazla Tokat ili yararlanmaktadır. 2008 yılında Tokat'a 18, Samsun'a 14, Çorum'a 11 ve Amasya'ya 5 adet yatırım teşviki verilmiştir. Yatırım miktarlarına bakıldığında, Amasya'da gıda ve içki; Çorum'da dokuma ve giyim ile enerji; Samsun'da sağlık ve taşıt araçları; Tokat'ta ise enerji sektörleri ön plandadır. Bu teşviklerle birlikte oluşan istihdama bakıldığında ise Amasya'da gıda ve içki; Çorum ve Tokat'ta dokuma ve giyim; Samsun'da ise sağlık sektörlerinin ön planda olduğu görülmektedir.

Tablo 5'te Tokat İli'ne ait kamu yatırımlarının sektörel dağılımını göstermektedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere Tokat'a en büyük kamu yatırımı 2000 yılında gerçekleşmiştir. 2001 yılında ekonomik krizin de etkisiyle birlikte kamu yatırımlarında müthiş bir düşüş gerçekleşmiştir. Sonraki yıllarda kamu yatırımları inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir.

Tablo 5: Tokat'ta Kamu Yatırımlarının Yıllara Göre Sektörel Dağılımı (1999-2011) (Milyon TL)

Yıllar	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	Ulaştırma Haberleşme	Turizm	Konut	Eğitim	Sağlık	Diğer kamu Hizmetleri	Toplam
1999	611.000	-	1.000	-	550.000	160.000	-	1.333.000	281.000	308.033	3.244.033
2000	892.000	-	251.000	-	800.000	700.000	-	1.871.000	856.000	941.308	6.311.308
2001	972	-	-	-	902	300	-	3.868	1.322	1.054	8.418
2002	1.410	-	-	-	1.390	800	-	8.082	3.017	2.365	17.064
2003	302	-	-	-	2.140	-	-	11.402	3.300	3.646	20.790
2004	302	-	-	-	1.005	-	-	12.015	3.057	8.512	24.891
2005	502	-	20.445	-	1.086	-	-	10.607	3.450	14.247	50.337
2006	3.347	-	30.510	-	3.055	-	-	12.202	18.892	12.696	80.702
2007	3.192	-	755	-	3.939	-	40	13.190	23.261	18.387	62.764
2008	3.461	111	485	-	3.706	-	-	16.599	37.200	26.496	88.058
2009	3.701	60	-	-	1.831	-	250	20.350	25.800	18.902	70.894
2010	12.244	77	-	-	7.203	-	1.710	21.527	18.250	8.567	69.578
2011	19.263	123	1	2.276	6.499	-	784	27.378	30.000	11.124	97.448

Kaynak: DPT, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı, <http://www.dpt.gov.tr>, (Enişim Tarihi: 21.03.2012).

Türkiye’de faaliyette bulunan yabancı sermayeli firmalar 24 binin üzerindedir. TR83 Bölgesi’nde ise yabancı sermayeli firma sayısı yalnızca 55’tir. Amasya’da 3, Çorum’da 7, Samsun’da 42 ve Tokat’ta 3 firma bulunmaktadır. Bu 55 firmanın içinde motorlu taşıtlar, tekstil, ormancılık, otel ve lokanta sektörü öne çıkmaktadır (Hazine Müsteşarlığı, 2010).

Tokat ilinde yatırım teşvik belgesi sayısının yıllar itibariyle dağılımı Tablo 6’da verilmiştir. Tablo incelendiğinde, Tokat iline verilen teşvik belgelerinin düzenli bir seyir izlemediği söylenebilir. Tokat iline yapılan yatırımların istihdamı artırdığı görülmektedir. Hazine Müsteşarlığı’nın (2010) verilerine göre, ülke geneliyle karşılaştırıldığında, belge sayısı, yatırım ve istihdamda bölgenin yaklaşık yüzde bir paya sahip olduğu ifade edilmektedir.

Tablo 6: Tokat Yatırım Teşvik Belgelerinin Yıllar İtibariyle Dağılımı (2008-2011)

	Belge Adedi	Sabit Yatırım Tutarı	İstihdam	İstihdam Edilen Kişi Başına Düşen Yatırım Tutarı
2008	33	237.844.357	1.284	185.237
2009	6	4.641.141	30	154.705
2010	48	520.798.383	961	541.934
2011	46	214.511.590	747	287.164

Kaynak: Tokat Valiliği’nin internet sayfasındaki verilerinden derlenmiştir.

IV. TOKAT İLİNDE BİR UYGULAMA

A. MATERYAL VE METOT

Tokat Ticaret ve Sanayi İl Müdürlüğü kayıtlarının incelenmesi sonucu, Tokat ilinde ticaret sicil belgesi olarak imalat sanayinde faaliyet gösteren firma sayısı 259 olarak tespit edilmiştir (Tokat Valiliği, 2012). Bu firmalardan ana kütleyi temsil edeceği düşünülen 110 firma gayeli örnekleme metodu ile örneklem olarak seçilerek analiz gerçekleştirilmiştir. Araştırma konusu firmalar, gıda, madencilik-mermer, orman ürünleri, kimya ve tekstil alanlarında faaliyet göstermektedir.

Çalışmada veriler, araştırmacılar tarafından geliştirilen bir anket aracılığıyla toplanmıştır. Anket formundaki birinci grup sorular, sanayi işletmelerine ilişkin genel bilgilerden oluşmaktadır. Firma ile ilgili olarak, firmanın faaliyet süresi, hukuki biçimi, kuruluş yılı ve çalışanların sayısına ilişkin bilgilerden oluşmaktadır. Anket formundaki ikinci grup sorular daha çok firmanın kuruluş yeri seçimini yaparken dikkate aldığı hususları kapsamaktadır. Üçüncü grup sorular ise firmaların yatırım teşvik ve uygulamalarından yararlanma durumlarını belirleyici sorulardan oluşturulmuştur. Anket sorularının oluşturulurken, daha önceki araştırmalar ve literatür incelenmiş, çalışmanın amacına uygun olarak düzen-

lenmiştir. Anket uygulaması sırasında, firma yöneticilerinin firmalarının mevcut durumlarıyla ilgili doğru bilgi verdikleri varsayılmıştır.

Araştırma ampirik bir çalışmadır. Veriler SPSS programı yardımıyla Ki-kare ve yüzde analizi kullanılarak analiz edilmiş ve yorumlamaları yapılmıştır. Tokat ilinde faaliyet gösteren firmaların teşviklerden yararlanıp yararlanmadıklarını ve bu dönemden sonra yararlanmayı düşünüp düşünmedikleri ki-kare bağımsızlık testi ile test edilmiştir. Firmaların teşviklerden yararlanmalarında etkisi olabileceği düşünülen değişkenler dikkate alınarak analizleri yapılmıştır. Bu değişkenler; firma yöneticinin yaşı, eğitimi düzeyi ve cinsiyeti, firmanın faaliyet süresi, çalışan sayısı ve hukuki şekli, firmanın ihracat yapması/yapmaması ve herhangi bir esnaf odasına kayıtlı olması/olmaması değişkenleridir.

B. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırma konusu firmaları tanımlayıcı bilgiler ve teşviklerden yararlanma ve yararlanmayı düşünme durumlarına ilişkin sonuçlar Tablo 7’de verilmiştir. Tablo incelendiğinde; firma yöneticilerinin yaklaşık %70’inin 46 yaşından daha küçük olduğu, yani genç yöneticilerin yoğunlukta olduğu belirlenmiştir. Yöneticilerin büyük çoğunluğunun lise ve daha aşağı düzeyde eğitilmiş (%62,7) oldukları, ancak geriye kalan yöneticilerin de dört yıllık üniversite mezunu ve daha yüksek düzeyde eğitilmiş oldukları tespit edilmiştir. Ankete katılan firmaların çoğunluğunda erkek yöneticilerin (%82,7) hâkim olduğu, kadın yöneticilerin %17,3) azınlıkta olduğu tespit edilmiştir. İncelenen firmaların ancak %22,7’si ihracat yapmaktadır. Ankete katılan firmaların çoğunluğunun (%73,6) çalıştırdığı işçi sayısı 10 kişiden daha azdır. İlde orta ve büyük ölçekli firma yok denecek kadar azdır. Çoğu firma limited şirket (%44,5) ve şahıs işletmesi (%35,5) şeklinde ve küçük ölçekte faaliyetlerine devam etmektedir. Araştırma konusu firmaların teşviklerden yararlanma durumları incelendiğinde; ankete katılan firmaların şu ana kadar %65,5’inin yatırım teşvik ve uygulamalarından yararlandığı, %84,5’inin de yararlanmayı düşündüğü belirlenmiştir. İncelenen firmalarının büyük çoğunluğu düşük kapasitede faaliyet göstermektedir. Bu durum bölge kaynaklarının etkin kullanılmadığı anlamına gelmektedir. Düşük kapasite, talep yetersizliği, işletme sermayesi eksikliği, kalifiye iş gücü eksikliği, maliyetlerin yüksekliği vb. nedenlerden kaynaklandığı söylenebilir. İlde kurulan firmaların yaklaşık %13’ü sadece teşvik imkânlarından yararlanmak için kurulmuştur. Bu oranın çok yüksek olduğu söylenemez. Yani, bölgede kurulan firmalar yalnızca teşviklerden yararlanmak için kurulan firmalardan oluşmamaktadır. Bunun yanı sıra, firma sahibi olma isteği (%31,8), baba mesleğinin devamı (%30,0) ve karlı bir faaliyet olması (%21,8) gibi sebeplerle yatırım yapan müteşebbisler mevcuttur.

Tablo 7: Ankete Katılan Firmaları Tanımlayıcı Bilgiler ve Teşviklerden Yararlanma Durumu

	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde
Yöneticinin Yaşı			Yöneticinin Eğitimi		
≤ 35 yaş	36	32,7	≤ Lise	69	62,7
36–45 yaş	40	36,4	Lisans	28	25,5
≥ 46 yaş	34	30,9	Lisansüstü	13	11,8
Toplam	110	100,0	Toplam		100,0
Yöneticinin Cinsiyeti			Firmanın İhracat Yapması		
Kadın	19	17,3	Hayır	85	77,3
Erkek	91	82,7	Evet	25	22,7
Toplam	110	100,0	Toplam	110	100,0
Firmanın Hukuki Şekli			Firmanın Faaliyet Süresi		
Şahıs şirketi	39	35,5	≤ 10 Yıl	36	32,7
Limited şirket	49	44,5	11–20 Yıl	42	38,2
Anonim şirket	22	20,0	≥ 20 Yıl	32	29,1
Toplam	110	100,0	Toplam	110	100,0
ESO'ya Kayıtlı Olma			Çalışan Sayısı		
Hayır	42	38,2	≤ 9 Kişi	81	73,6
Evet	68	61,8	≥ 10 Kişi	29	26,4
Toplam	110	100,0	Toplam	110	100,0
Teşvikten Yararlanma			Teşvikten Yararlanma Düş		
Hayır	38	34,5	Hayır	17	14,5
Evet	72	65,5	Evet	93	84,55
Toplam	110	100,0	Toplam	110	100,0
Kapasite Kullanım Oranı			Firma Kurma Nedeni		
≤ %50	29	26,4	Firma sahibi olma isteği	35	31,8
%51–75	37	33,6	Karlı bir iş olması	24	21,8
≥ %76	25	22,7	Baba mesleğine devam	33	30,0
Bilinmeyen	19	17,3	Yatırım teşviki olması	14	12,7
			Kamu kuruluşu	4	3,6
Toplam	110	100,0	Toplam	110	100,0

Ankete katılan imalat sanayi işletmelerinin yatırım teşvik ve uygulamaları hakkındaki bilgilere hangi kanallar aracılığıyla ulaştıkları araştırılmış Tablo 8'deki sonuçlar elde edilmiştir.

Firmaların büyük bir çoğunluğunun teşvik uygulamaları ile ilgili bilgilere KOSGEB aracılığıyla (%37,3) ulaştıkları görülmektedir. Bölgede KOSGEB'in faaliyetlerini yürütmede başarılı olduğu söylenebilir. Yatırım teşvik uygulamaları hakkındaki bilgilere odalar ve birlikler aracılığıyla ulaşan firmaların oranı %20,0, özel danışmanlık şirketleri aracılığıyla ulaşanların oranı %13,6 ve hiç

ulaşamayanların oranı ise %12,7 olarak tespit edilmiştir. Burada dikkat çekici sonuç hiç ulaşamayanların oranıdır. Teknolojinin bu kadar geliştiği bir çağda bu şekildeki bilgi eksikliği kabul edilebilir bir sonuç değildir. Firmaların bu konulardaki bilgi eksikliklerini gidermek için resmi bilgi kanallarına önemli görevler düşmektedir.

Tablo 8: Yatırım Teşvik Uygulamaları Hakkındaki Bilgilere Ulaşma Kanalları

	Frekans	Yüzde
Ulaşamıyorum	14	12,7
KOSGEB	41	37,3
Odalar ve birlikler	22	20,0
Özel danışmanlık şirketleri	15	13,6
Bilim, sanayi ve teknoloji il müdürlükleri	3	2,7
Üniversiteler	6	5,5
Hepsi	9	8,2
Toplam	110	100,0

Yatırım teşvik ve uygulamaları hakkında bilgi sağlama konusunda firmaların yeterli düzeyde bilgi elde edemedikleri, bazı firmaların hiç bilgiye ulaşamadıkları tespit edilmiştir. Firmaların hangi kanallar aracılığıyla bilgi almak istedikleri araştırılmış ve Tablo 9'daki bulgulara ulaşılmıştır. Firmaların büyük çoğunluğunun (%60,9) devlet tarafından gönderilecek bir uzmanı tercih etmeleri, devlete olan güvenin bir göstergesi olarak açıklanabilir. Bizzat yatırım teşvikini sağlayan kamu olması ve bilgilerin birinci ağızdan alınması firmalar için daha inandırıcı ve güven verici olmaktadır. Yatırım teşviki ile ilgili bilgilendirmelerin bundan sonraki dönemlerde kamu tarafından gönderilen bir uzman aracılığıyla yapılması, yatırım teşvik ve uygulamalarından yararlanacak firma sayısında artışa neden olabilecektir. Bu tür bilgilendirmeler esnaf birliklerinin organizatörlüğünde, kamu görevlisi yatırım teşvik uzmanlarının toplu bir şekilde esnaf gruplarına yatırım teşviklerindeki gelişme ve değişimleri farklı mekânlarda açıklamaları şeklinde olabilecektir.

Tablo 9: Yatırım Teşvik ve Uygulamalarına İlişkin Bilgileri Talep Etme Kanalları

	Frekans	Yüzde
Devlet tarafından gönderilen bir uzman tarafından	67	60,9
Kurumların internet sayfaları vasıtasıyla	20	18,2
Bağlı bulunan oda ve birlikler tarafından gönderilen broşürle	23	20,9
Toplam	110	100,0

Araştırmaya katılan firmaların yaklaşık %66'sının yatırım teşvik ve uygulamalarından yararlandıkları tespit edilmiş olup, yararlanılan teşviklerin türlerine göre dağılımı Tablo 10'da verilmiştir. Tablo incelendiğinde, firmaların yararlandıkları teşvik türlerinin ilk sırasını %16,3 oran ile makine teçhizat alanında KDV istisnası alırken, ikinci sırasını %15,1 ile enerji desteği, üçüncü sırasını %11,4 ile arsa tahsisi, dördüncü sırasını %10,8 ile istihdam ve yatırımları artırmaya yönelik vergi istisnaları almaktadır. Bunları sırasıyla, yatırım teşvik fonundan sağlanan tahsis kredisi (%9,6), bina inşaat harcına uygulanan istisna (%9), yurtiçi ve yurtdışı fuarlara katılım desteği (%6,6), gümrük vergisi ve toplu konut fonu istisnası (%5,4), danışmanlık hizmetleri (%4,2), ar-ge yardımları (%3,6) ve eğitime yönelik yardımlar (%1,8) izlemektedir.

Tablo 10: Tablo Firmaların Yararlandıkları Teşvik Türleri

Teşvik Türleri	Frekans *	Yüzde
Makina ve teçhizat alanındaki KDV istisnası	27	16,3
Enerji desteği	25	15,1
Arsa tahsisi	19	11,4
İstihdam ve yatırımları artırmaya yönelik vergi istisnaları	18	10,8
Yatırımları teşvik fonundan sağlanan kredi tahsisi	16	9,6
Bina inşaat harcına uygulanan istisna	15	9,0
Yurt içi ve dışı fuarlara katılım desteği	11	6,6
Vergi, resim, harç istisnaları	10	6,0
Gümrük vergisi ve toplu konut fonu istisnası	9	5,4
Danışmanlık hizmetleri	7	4,2
Ar-ge yardımları	6	3,6
Eğitime yönelik yardımlar	3	1,8
Toplam	166	100,0

*Birden fazla cevap seçeneği işaretlendiği için toplam sayı 166 olarak bulunmuştur.

İldeki firmaların özellikle ar-ge, eğitim ve danışmanlık hizmetlerinden yararlanmaya ilişkin oranların oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu yardım konuları son derece önemlidir. İldeki firmalara yönelik olarak yukarıda belirtilen alanlarda yapılan yatırım teşvik ve uygulamaların hem miktar olarak artırılması hem de yararlanan firma sayısının artırılması isabetli olacaktır. Bu konuda yetkili mercilere önemli görevler düşmektedir.

Araştırma kapsamındaki firmaların yaklaşık %35'inin yatırım teşvik ve uygulamalarından yararlanmadıkları belirlenmiş olup, bunun sebepleri araştırılmıştır. Araştırma konusu firmaların yatırım teşvik ve uygulamalarından yararlanamama nedenlerinin başında yeterli bilgiye sahip olunmaması (%22,1) gelmektedir (Tablo 11). Bunu sırasıyla, %20,6 ile başvurudan sonuç alınmayacağını düşünenler, %14,7 ile ihtiyaç duyulmaması ve %11,8 ile başvuruları kabul

edilmeyen firmalar izlemektedir. Burada en dikkat çekici durum teşvik uygulamalarından firmaların yeterli düzeyde bilgi sahibi olmamalarıdır. Bu konuda gerek KOSGEB ve gerekse diğer birliklere önemli görevler düşmektedir.

Tablo 11: Firmaların Teşviklerden Yararlanmama Nedenleri

Teşviklerden Yararlanmama Nedeni	Frekans *	Yüzde
Teşviklerle ilgili bilgiye sahip olunmaması	15	22,1
İhtiyacın olmaması	10	14,7
Başvurunun kabul edilmemesi	8	11,8
Teşvik tutarının düşük olması	4	5,9
Sonuç alınamayacağının düşünülmesi	14	20,6
Uzun zamanda sonuçlanması	6	8,8
Uygulamada yardımcı olacak uzman kadro kuruluş yetersizliği	5	7,4
Sonuç aşamasında karşılaşılan prosedür dışı engellemeler	6	8,8
Toplam	68	100,0

* Birden fazla cevap seçeneği işaretlendiği için toplam sayı 68 olarak bulunmuştur.

Bölgesel kalkınma ve gelişme için yatırım teşvik ve uygulamalarının istihdam yaratması, gelir düzeyinde artış sağlaması ve bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırarak gelir dağılımında adaleti sağlayıcı sonuçlar getirmesi açısından son derece önemlidir. Bu bağlamda araştırma bölgesinde faaliyet gösteren imalat sanayii firmalarının teşvik uygulamaları sonucu kazanımlarının neler olduğu araştırılmış ve sonuçlar Tablo 12’de verilmiştir. Yatırım teşvik ve uygulamalarından yararlanan firmaların elde ettikleri kazanımlarda ilk sırayı firmanın rekabet gücünün artmasının (%34,8) aldığı görülmektedir. Bunu sırasıyla, yeni istihdam artışının olması (%25,2), ihracat artışının ve satışların artması (%16,5) izlemektedir. Yatırım teşvik ve uygulamalarını verimli bulmayan firmaların oranı ise %7 olarak belirlenmiştir.

Firmaların rekabet gücünün artması devamlılığın sağlanması açısından son derece önemlidir. Bölgedeki firmaların büyük çoğunluğunun sağlanan teşvikler sayesinde faaliyetlerine devam edebilmeleri ilin sosyo-ekonomik özellikleriyle yakından ilgilidir. Bölgede istihdamın sağlanması, göçün azaltılması kısacası sosyal ve ekonomik şartların iyileştirilmesi ancak ve ancak yatırım teşvik ve uygulamalarının devamı ile mümkün olabilecektir. Bu konuda politika yapımcılarının bu hususları dikkate almaları son derece önem arz etmektedir.

Tablo 12: Teşviklerden Yararlanan Firmaların Kazanımları

Firma Kazanımları	Frekans*	Yüzde
Firmanın rekabet gücü arttı	40	34,8
Firmanın ihracat kapasitesinin artmasına yardımcı oldu	19	16,5
Firmada yeni istihdam oluşturulmasını sağladı	29	25,2
Firmanın satışlarının artmasını sağladı	19	16,5
Verimli olmadı	8	7,0
Toplam	115	100,0

*Birden fazla cevap seçeneği işaretlendiği için toplam sayı 115 olarak bulunmuştur.

Araştırma konusu firmaların kuruluş yeri seçimlerinde hangi faktörlerin daha etkili olduğu özellikle de yatırım teşvik ve uygulamalarının etkili olup olmadığı araştırılmış ve sonuçlar Tablo 13'te verilmiştir. Tablo incelendiğinde, firmaların kuruluş yerlerini tercih ederken dikkate aldıkları en önemli hususun hammaddeye yakınlık (63,6) olduğu görülmektedir. Firmalar kuruluş yeri tercihi yaparken, kuruluş yerinin teşvik kapsamında olmasını önemli (%47,3) görmektedirler. Kuruluş yerinin teşvik kapsamında olması en az diğer faktörler kadar önemli bulunmuştur. Firmalar kuruluş yeri tercihinin yaparken, hammaddeye yakınlıktan sonra en fazla önem verdikleri hususlar sırasıyla; ulaşım olanaklarının elverişli olması (56,4), altyapı yatırımlarının olması (%52,7), pazara olan uzaklık (%50,9) ve nitelikli eleman bulma (%50,0) olarak tespit edilmiştir.

Bölgede faaliyet gösteren mevcut firmaların faaliyetlerine devam etmesi, potansiyel firmaların ise piyasaya girerek yatırım yapmasında teşviklerin ne kadar önemli olduğu görülmektedir.

Tablo 13: Firma Kuruluş Yeri Seçimini Etkileyen Faktörler

	Önemsiz		Kısmen Önemli		Önemli	
	Frekans	%	Frekans	%	Frekans	%
Teşvik kapsamında olması	21	19,1	37	33,6	52	47,3
Hammaddeye yakınlık	13	11,8	27	24,5	70	63,6
Altyapı	11	10,0	41	37,3	58	52,7
Nitelikli eleman bulma sorunu	15	13,6	40	36,4	55	50,0
Pazara olan uzaklık	16	14,5	38	34,5	56	50,9
Ulaşım	16	14,5	32	29,1	62	56,4

Araştırma konusu firmaların yatırım teşvik ve uygulamalarından yararlanmalarında veya yararlanmamalarında etkili olabileceği düşünülen bir takım firma ve firma yöneticisine ilişkin faktörler dikkate alınarak çapraz tablolar oluşturulmuş ve Ki-kare bağımsızlık testi ile test edilerek sonuçlar Tablo 14'te verilmiştir. Daha önce literatürde bu konuya ilişkin benzer şekilde bir analiz yapılmadığı görülmektedir.

Tablo 14: Firma Yöneticilerinin ve Firmanın Farklı Özelliklerine Göre Yatırım Teşvik ve Uygulamalarından Yararlanması

Yatırım Teşvik ve Uygulamalarından Yararlanma				
Karakteristikler	Hayır	Evet	Toplam	Ki-kare Testi
Yöneticinin Yaşı				
≤ 35 yaş	14(38,9)	22(61,1)	36(100,0)	$\chi^2 = 0,700$
36–45 yaş	14(35,0)	26(65,0)	40(100,0)	$P = 0,705$
≥ 46 yaş	10(29,4)	24(70,6)	34(100,0)	
Yöneticinin Eğitimi				
≤ Lise	24(34,8)	45(65,2)	69(100,0)	$\chi^2 = 0,161$
Lisans	9(32,1)	19(67,9)	28(100,0)	$P = 0,922$
Lisansüstü	5(38,5)	8(61,5)	13(100,0)	
Yöneticinin Cinsiyeti				
Erkek	33(36,3)	58(63,7)	91(100,0)	$\chi^2 = 0,688$
Kadın	5(26,3)	14(73,7)	19(100,0)	$P = 0,291$
Firmanın İhracatı				
Hayır	30(35,3)	55(64,7)	85(100,0)	$\chi^2 = 0,093$
Evet	8(32,0)	17(68,0)	25(100,0)	$P = 0,480$
Firmanın Hukuki Şekli				
Şahıs şirketi	21(53,8)	18(46,2)	39(100,0)	$\chi^2 = 9,975^{***}$
Limited şirket	12(24,5)	37(75,5)	49(100,0)	$P = 0,007$
Anonim şirket	5(22,7)	17(77,3)	22(100,0)	
Firmanın Faaliyet Süresi				
≤ 10 Yıl	17(47,2)	19(52,8)	36(100,0)	$\chi^2 = 4,700^*$
11–20 Yıl	10(23,8)	32(76,2)	42(100,0)	$P = 0,095$
≥ 20 Yıl	11(34,4)	21(65,6)	32(100,0)	
Esnaf ve Sanatkârlar Odasına Kayıtlı Olma				
Hayır	10(23,8)	32(76,2)	42(100,0)	$\chi^2 = 3,463^*$
Evet	28(41,2)	40(58,8)	68(100,0)	$P = 0,048$
Firmanın Çalışan Sayısı				
≤ 9 Kişi	31(38,3)	50(61,7)	81(100,0)	$\chi^2 = 1,887$
≥ 10 Kişi	7(24,1)	22(75,9)	29(100,0)	$P = 0,125$

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem seviyesinde anlamlıdır.

Firma yöneticisinin yaşı ile yatırım teşvik ve uygulamalarından yararlanma arasında ilişki araştırılmış ancak firma yöneticisinin yaşı ile teşvik uygulamalarından yararlanma arasında bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yani teşviklerden yararlanmada yöneticinin yaşı veya genç olmasının herhangi bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Firma yöneticisinin eğitim seviyesinin teşvik uygulamalarından yararlanmayı etkileyebileceği düşünülmüş ancak istatistiki olarak istenilen önem seviyesinde anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bunun anlamı, yatırım teşvik ve uygu-

lamalarından yararlanmak için firma yöneticisinin eğitim seviyesinin önemli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Firma yöneticisinin bayan ya da erkek olmasının teşviklerden yararlanmada farklılık yaratabileceği araştırılmış ancak cinsiyete göre teşviklerden yararlanmanın fark etmediği belirlenmiştir.

Firmanın ihracat yapıp yapmamasıyla teşviklerden yararlanması arasında bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. İhracat yapan firmaların teşviklerden daha çok yararlanabileceği beklentisi söz konusu iken, beklentinin aksine ihracat yapma ile teşviklerden yararlanma arasında bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir. Firmanın teşviklerden yararlanması ile ihracat yapıp yapmaması arasında istatistiki olarak herhangi bir farklılık yoktur.

Firmaların hukuki şekillerine göre teşviklerden yararlanma durumları incelenmiştir. Firmaların hukuki olarak organize olma durumlarına göre teşviklerden yararlanmalarının da farklılık gösterebileceği beklentisi bulunmaktadır. Analiz sonuçları incelendiğinde, firmalar şahıs şirketlerinden anonim şirketlere doğru gidildikçe daha fazla oranda teşvik uygulamalarından yararlandıkları görülmektedir. Yani, incelenen firmaların hukuki yapılarına göre teşviklerden yararlanma durumlarının farklılık gösterdiği tespit edilmiş olup, istenilen önem seviyesinde istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur ($X^2 = 9,975$ ve $P = 0,007$).

Firmaların faaliyet süreleri ile teşvik uygulamalarından yararlanmaları arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Analiz sonucuna göre, firmaların faaliyet sürelerine göre yatırım teşvik ve uygulamalarından yararlanmaları arasında farklılık olduğu belirlenmiştir. Sonuç istenilen önem seviyesinde istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur ($X^2 = 4,700$ ve $P = 0,095$).

Firmanın bir birliğe veya odaya bağlı olması farklı imkânlardan yararlanmasını ve çeşitli konular da bilgilenmesi açısından önem arz etmektedir. Bu düşünceyle, araştırma konusu firmaların esnaf ve sanatkârlar odasına kayıtlı olmalarıyla teşviklerden yararlanmaları arasında bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmış ve sonuçlar Tablo 15'te verilmiştir. Analiz sonucuna göre, esnaf ve sanatkârlar odasına kayıtlı olma/olmamaya göre teşviklerden yararlanmanın farklılık gösterdiği, istatistiki olarak istenilen önem seviyesinde anlamlı bulunmuştur ($X^2 = 3,463$ ve $P = 0,048$).

Ancak, analiz sonucu beklentilerin aksi yönde ortaya çıkmıştır. Yani, esnaf ve sanatkârlar odasına kayıtlı olmayanların oransal olarak daha fazla teşvik uygulamalarından yararlandıkları (%76,2) tespit edilmiştir.

Firmanın çalışan sayısının fazla olmasına göre teşviklerden yararlanma durumunun farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiş ancak, istenilen önem seviyesinde istatistiki olarak anlamlı bulunamamıştır. 9 kişiden daha fazla işçi çalıştıran firmaların %75,9'u teşviklerden yararlanırken, 10 kişiden daha az işçi çalıştıran firmalarda bu oran %61,7 olarak belirlenmiştir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Toplumsal nitelikli kaynakların belirlenen stratejilerle verimli alanlara yönlendirilmesini sağlamak için kullanılan yatırım teşvikleri uygulamalarının etkisi daha kısa sürede ortaya çıkabildiğinden diğer kamusal politikalarından ayrılırlar. Yatırım teşviklerini diğer desteklerden ayıran en önemli özellik, yatırım yapısına göre sektörel, yatırım yerine göre bölgesel ve endüstriye göre endüstri ölçeği gibi seçim yapma imkânı sağlayan seçicilik özelliğidir.

Bölgesel kalkınmanın sağlanması açısından tutarlı bir bölgesel kalkınma politikasına dayanan etkin bir teşvik sistemi bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda teşvik siteminde hangi bölgenin ve hangi sektörün ne kadar teşvik edildiği/aldığı iyi analiz edilmelidir. Belirli bölge ve sektörlerin aldığı teşvik önceliği belirli hesaplara ve planlara dayanmalı, belirli grup ve kişilerin politik gücüne göre oluşturulmamalıdır.

Avrupa'ya Asya'ya bağlayan ticari yollar üzerinde bulunması nedeniyle tarihi boyunca önemli bir ticaret merkezi olan Tokat için anket aracılığıyla, 2012 yılında gıda, madencilik-mermer, orman ürünleri, kimya ve tekstil alanlarında faaliyet gösteren toplam 259 firmadan 110'u örneklem seçilerek analiz gerçekleştirilmiştir. Anket formunda üç grup soru sorulmuştur. Birinci grup sorularda, sanayi işletmelerine ilişkin genel bilgilerden (firmanın faaliyet süresi, hukuki biçim, kuruluş yılı, çalışanların sayısı), ikinci grup sorularda daha çok firmanın kuruluş yeri seçimini yaparken dikkate aldığı hususlar, üçüncü grup sorular ise firmanın yatırım teşvik ve uygulamalarından yararlanma durumlarını belirleyici sorulardan oluşmaktadır.

Anket sonuçlarına göre firma yöneticilerinin yaklaşık %70'inin 46 yaşından daha küçük olduğu, yani genç yöneticilerin yoğunlukta olduğu belirlenmiştir. Yöneticilerin büyük çoğunluğunun lise ve daha aşağı düzeyde eğitilmiş (%62,7) oldukları, ancak geriye kalan yöneticilerin de dört yıllık üniversite mezunu ve daha yüksek düzeyde eğitilmiş olmaları dikkat çekicidir. Ankete katılan firmaların çoğunluğunda erkek yöneticilerin (%82,7) hâkim olduğu, kadın yöneticilerin %17,3) azınlıkta olduğu tespit edilmiştir. İncelenen firmaların ancak %22,7'si ihracat yapmaktadır. Ankete katılan firmaların çoğunluğunun (%73,6) çalıştırdığı işçi sayısı 10 kişiden daha azdır. İlde orta ve büyük ölçekli firma yok denecek kadar azdır. Ankete katılan firmaların şu ana kadar %65,5'inin yatırım teşvik ve uygulamalarından yararlandığı, %84,5'inin de yararlanmayı düşündüğü belirlenmiştir. Firmaların büyük bir çoğunluğunun teşvik uygulamaları ile ilgili bilgilere KOSGEB aracılığıyla (%37,3) ulaştıkları belirlenmiştir. Hiç ulaşamayanların oranı ise %12,7 olarak tespit edilmiştir. Yatırım teşvik ve uygulamaları hakkında bilgi sağlama konusunda firmaların yeterli seviyede olmadıkları görülmüştür. Firmaların yaklaşık %66'sının yatırım teşvik ve uygulamalarından yararlandıkları tespit edilmiş olup, firmaların yararlandıkları teşvik türlerinin ilk sırası %16,3 oran ile makine teçhizat alanında KDV istinası yer almış-

tır. Firmaların yaklaşık %35'inin yatırım teşvik ve uygulamalarından yararlanmadıkları belirlenmiş olup, firmaların yatırım teşvik ve uygulamalarından yararlanamama nedenlerinin başında yeterli bilgiye sahip olunmaması (%22,1) gelmektedir.

Araştırma konusu firmaların yatırım teşvik ve uygulamalarından yararlanmalarında veya yararlanmamalarında etkili olabileceği düşünülen bir takım firma ve firma yöneticisine ilişkin faktörler dikkate alınarak çapraz tablolar oluşturulmuş ve Ki-kare bağımsızlık testi yapılmıştır. Buna göre teşviklerden yararlanmada, yöneticinin yaşlı veya genç olmasının ya da eğitim seviyesinin önemli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Firma yöneticisinin cinsiyetinin teşviklerden yararlanmayı etkilemediği belirlenmiştir. İhracat yapan firmaların teşviklerden daha çok yararlanabileceği beklentisi söz konusu iken, beklentinin aksine ihracat yapma ile teşviklerden yararlanma arasında bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir. İncelenen firmaların hukuki yapılarına göre teşviklerden yararlanma durumlarının farklılık gösterdiği tespit edilmiş olup, şahıs şirketlerinden anonim şirketlere doğru gidildikçe teşviklerden yararlanma durumunun arttığı görülmüştür. Firmaların faaliyet sürelerine göre yatırım teşvik ve uygulamalarından yararlanmaları arasında farklılık olduğu belirlenmiştir. Firmanın bir birliğe veya odaya bağlı olması farklı imkânlardan yararlanmasını ve çeşitli konular da bilgileneceği açısından önem arz etmektedir. Bu düşünceyle, araştırma konusu firmaların esnaf ve sanatkârlar odasına kayıtlı olmalarıyla teşviklerden yararlanmaları arasında bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmış ve analiz sonucuna göre, esnaf ve sanatkârlar odasına kayıtlı olma/olmamaya göre teşviklerden yararlanmanın farklılık gösterdiği, istatistiki olarak istenilen önem seviyesinde anlamlı bulunmuştur. Ancak, analiz sonucu beklentilerin aksi yönde ortaya çıkmıştır. Yani, esnaf ve sanatkârlar odasına kayıtlı olmayanların oransal olarak daha fazla teşvik uygulamalarından yararlandıkları (%76,2) tespit edilmiştir. Yine firmanın çalışan sayısının fazla olmasına göre teşviklerden yararlanma durumunun farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiş ancak, istenilen önem seviyesinde istatistiki olarak anlamlı bulunamamıştır. 9 kişiden daha fazla işçi çalıştıran firmaların %75,9'u teşviklerden yararlanırken, 10 kişiden daha az işçi çalıştıran firmalarda bu oran %61,7 olarak belirlenmiştir.

KAYNAKÇA

- ÇİLOĞLU, İsmail; (1997), “Teşvik Sisteminin Değerlendirilmesi”, **Hazine Dergisi**, 8, ss.1–15.
- ÇİLOĞLU, İsmail; (2000), “Teşvik Politikasının Yönlendirme Gücü”, **Hazine Dergisi**, 13, ss.29–49.
- DPT; (2003), “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”, Yayın No: DPT 2671, Ankara.
- DPT; (2012), “Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı”, İnternet Adresi: <http://www.dpt.gov.tr> , Erişim Tarihi: 21.03.2012.
- DURAN, Mustafa; (2003), “Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları”, **Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomi Araştırmalar Genel Müdürlüğü**, Ankara.
- GÜLMEZ, Mustafa ve İlkay Noyan YALMAN; (2010), “Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri”, **Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi**, 24(2), ss.235–257.
- ÖĞÜT, Uzbay ve Rafet BARBAROS; (2003), “Regional Development Inequalities In Turkey: An Assessment on the Distribution of Investment Incentives”, **ODTÜ Ekonomi Kongresi-VII**, 6–9 Eylül 2003, Ankara.
- ÖZTÜRK, Nazım ve Ayşe Meral UZUN; (2010), “Bölgesel Kalkınma Dinamikleri: Bölgesel Dengesizliklerin Ortaya Çıkmasında Rol Oynayan İktisadi Etmenler”, **Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi**, 11(2), ss.91–110.
- KÜÇÜKER, Celal; (2000), “Teşvik Teorisi: Ekonomik Argümanlar ve Endüstri Politikaları”, iç. Erdiç TELATAR (Ed.), **Ekonomik Gelişme Teşvikler ve Sivas**, Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu, ss.133–159.
- LEBLEBİCİ, Fatih; (2002), “Devlet Yardımları Uygulamasının Maliyeti ve Ekonomik Göstergelerle Mukayesesi”, **DPT İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü**, Yayın No: (DPT. 2663), Ankara.
- SERDENGECİ, Turan; (2000), “Teşviklerin Genel Bir Değerlendirmesi”, iç. Erdiç TELATAR (Ed.), **Ekonomik Gelişme, Teşvikler ve Sivas**, Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu, ss. 119–128.
- SÖYLEMEZ, Ufuk; (1997), “Teşvik Sistemi Nasıl Olmalıdır?”, **Asomedy**, Mart, ss.6–8.
- T.C. Ekonomi Bakanlığı; (2012), “Yeni Teşvik Sistemi”, İnternet Adresi: <http://www.ekonomi.gov.tr>, Erişim Tarihi: 20.06.2012.

- Tokat Valiliği;** (2012), Tokat Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü Kayıtları, Tokat.
- TÜİK;** (2012), “Türkiye İstatistik Kurumu Sınıflama Sunucusu”, İnternet Adresi: <http://tuikapp.tuik.gov.tr/DIESS/>. Erişim Tarihi: 18.03.2012.
- TÜİK;** (2001), “İmalat Sanayi İstatistikleri”, İnternet Adresi: <http://www.tuik.gov.tr>, Erişim Tarihi: 18.03.2012.
- ÜZÜMCÜ, Adem ve Adem DOĞAN;** (2001) ”Türkiye ve Sivas’ta Yatırım-Kobi Teşviklerinin Gelişimi”, **Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2(1), ss. 299–318.

EKLER

EK 1:**Yeni Teşvik Sistemi**

Destek Unsurları	Genel Teşvik Uygulamaları	Bölgesel Teşvik Uygulamaları	Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki	Stratejik Yatırımların Teşviki
KDV İstisnası	✓	✓	✓	✓
Gümrük Vergisi Muafiyeti	✓	✓	✓	✓
Vergi İndirimi		✓	✓	✓
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği		✓	✓	✓
Gelir Vergisi Stopajı Desteği*	✓	✓	✓	✓
Sigorta Primi Desteği*		✓	✓	✓
Faiz Desteği **		✓		✓
Yatırım Yeri Tahsisi		✓	✓	✓
KDV İadesi***				✓

* Yatırımın 6. bölgede gerçekleştirilmesi halinde sağlanır. ** Bölgesel teşvik uygulamalarında, yatırımın 3., 4., 5. veya 6 . Bölgelerde gerçekleştirilmesi halinde sağlanır. *** Sabit yatırım tutarı 500 Milyon TL üzerinde olan stratejik yatırımlara sağlanır.

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, Yeni Teşvik Sistemi, <http://www.ekonomi.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 20.06.2012)

EK 2:**Yeni Teşvik Uygulamaları Açısından İllerin Gelişmişlik Düzeyini Gösteren Bölgesel Harita ve İl Dağılımını**

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, Yeni Teşvik Sistemi, <http://www.ekonomi.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 20.06.2012)

EK 3:**Bölge Sınıflandırması**

1. Bölge	2. Bölge	3. Bölge	4. Bölge	5. Bölge	6. Bölge
Ankara	Adana	Balıkesir	Afyonkarahisar	Adıyaman	Ağrı
Antalya	Aydın	Bilecik	Amasya	Aksaray	Ardahan
Bursa	Bolu	Burdur	Artvin	Bayburt	Batman
Eskişehir	Çanakkale	Gaziantep	Bartın	Çankırı	Bingöl
İstanbul	Denizli	Karabük	Çorum	Erzurum	Bitlis
İzmir	Edirne	Karaman	Düzce	Giresun	Diyarbakır
Kocaeli	İsparta	Manisa	Elazığ	Gümüşhane	Hakkâri
Muğla	Kayseri	Mersin	Erzincan	Kahramanmaraş	Iğdır
	Kırklareli	Samsun	Hatay	Kilis	Kars
	Konya	Trabzon	Kastamonu	Niğde	Mardin
	Sakarya	Uşak	Kırkkale	Ordu	Muş
	Tekirdağ	Zonguldak	Kırşehir	Osmaniye	Siirt
	Yalova		Kütahya	Sinop	Şanlıurfa
			Malatya	Tokat	Şırnak
			Nevşehir	Tunceli	Van
			Rize	Yozgat	
			Sivas		

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, Yeni Teşvik Sistemi, <http://www.ekonomi.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 20.06.2012)

EK 4:**Bölgesel Teşvik Uygulamalarında Sağlanan Destek Unsurları**

Destek Unsurları			BÖLGELER					
			I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı Oranı (%)	OSB Dışı	15	20	25	30	40	50
		OSB İçi	20	25	30	40	50	55
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Destek Süresi	OSB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
		OSB İçi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
Yatırım Yeri Tahsisi			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Faiz Desteği	İç Kredi	YOK	YOK	3 Puan	4 Puan	5 Puan	7 Puan	
	Döviz / Döviz Endeksli Kredi			1 Puan	1 Puan	2 Puan	2 Puan	
Sigorta Primi Desteği			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, Yeni Teşvik Sistemi, <http://www.ekonomi.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 20.06.2012)

EK 5:**Bölgesel Teşvik Uygulamaları Kapsamında 5. Bölge Destekleri İle Desteklenecek Yatırım Konuları**

- Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenen Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde yapılacak turizm yatırımları,
- Madencilik yatırımları,
- Demiryolu ve denizyolu ile yük veya yolcu taşımacılığına yönelik yatırımlar,
- 20 Milyon Türk lirası üzeri belirli ilaç ve savunma sanayi yatırımları,
- Test merkezleri, rüzgâr tüneli ve bu mahiyetteki yatırımlar (otomotiv, uzay veya savunma sanayine yönelik olanlar),
- Asgari 50.000 m2 kapalı alana sahip uluslararası fuar yatırımları,
- Özel sektör tarafından gerçekleştirilecek ilk, orta ve lise eğitim yatırımları
- Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından desteklenen AR-GE projeleri neticesinde elde edilen ürünlerin üretilmesine yönelik yatırımlar

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, Yeni Teşvik Sistemi, <http://www.ekonomi.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 20.06.2012)

EK 6:**Büyük Ölçekli Yatırımlar**

Sıra No	Yatırım Konuları	Asgari Sabit Yatırım Tutarları (Milyon TL)
1	Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	1000
2	Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	200
3	Liman ve Liman Hizmetleri Yatırımları	200
4	Motorlu Kara Taşıtlarının İmalatı Yatırımları	
4-a	Motorlu Kara Taşıtları Ana Sanayi Yatırımları	200
4-b	Motorlu Kara Taşıtları Yan Sanayi Yatırımları	50
5	Demiryolu ve Tramvay Lokomotifleri ve/veya Vagon İmalatı Yatırımları	50
6	Transit Boru Hattıyla Taşımacılık Hizmetleri Yatırımları	
7	Elektronik Sanayi Yatırımları	
8	Tıbbi Alet, Hassas ve Optik Aletler İmalatı Yatırımları	
9	İlaç Üretimi Yatırımları	
10	Hava ve Uzay Taşıtları ve/veya Parçaları İmalatı Yatırımları	
11	Makine (Elektrikli Makine ve Cihazlar Dahil) İmalatı Yatırımları	
12	Metal Üretimine Yönelik Yatırımlar: Maden Kanununda belirtilen IV/c grubu metalik madenlerin cevher ve/veya konsantresinden nihai metal üretimine yönelik yatırımlar (bu tesislere entegre madencilik yatırımları dahil)	

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, Yeni Teşvik Sistemi, <http://www.ekonomi.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 20.06.2012)

EK 7:**Büyük Ölçekli Yatırımlar İçin Sağlanan Destek Unsurları**

Destek Unsurları			BÖLGELER					
			I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı Oranı (%)	OSB Dışı	25	30	35	40	50	60
		OSB İçi	30	35	40	50	60	65
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Destek Süresi	OSB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
		OSB İçi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
Yatırım Yeri Tahsisi			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Sigorta Primi Desteği			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, Yeni Teşvik Sistemi, <http://www.ekonomi.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 20.06.2012)

EK 8:**Stratejik Yatırımlar İçin Sağlanan Destek Unsurları**

Destek Unsurları		BÖLGELER					
		I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası		VAR					
Gümrük Vergisi Muafiyeti		VAR					
Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı Oranı (%)	50					
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Destek Süresi	7 yıl (6. Bölgede 10 Yıl)					
Yatırım Yeri Tahsisi		VAR					
Faiz Desteği	İç Kredi	5 Puan					
	Döviz / Dövizle Endeksli Kredi	2 Puan					
Sigorta Primi Desteği		10 yıl (Sadece 6. Bölgede Gerçekleştirilecek Yatırımlar İçin)					
Gelir Vergisi Stopajı Desteği		10 yıl (Sadece 6. Bölgede Gerçekleştirilecek Yatırımlar İçin)					
KDV İadesi		VAR (Sadece 500 Milyon TL ve üzeri yatırımlar için)					

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, Yeni Teşvik Sistemi, <http://www.ekonomi.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 20.06.2012)